

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI VOOL JA TOOMIK *vs.* EESTI

(Kaubused nr 7613/18 ja 12222/18)

KOHTUOTSUS

Artikkel 14 (+ artikkel 8) • Diskrimineerimine • Perekonnaelu • Riigisisese kohtu poolt mõistlike põhjenduste esitamata jätmine selle kohta, et kaebajatele ei võimaldatud vahi all viibimise ajal pikaajalisi kokkusaamisi, isegi pärast seda, kui kõik lisapiirangud kontaktidele ja suhtlemisele olid tühistatud, ning hoolimata sellest, et sellised kokkusaamised on kinnipeetavatele üldiselt lubatud

STRASBOURG

29. märts 2022

*Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel.
Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.*

EUROOPA NÕUKOGU

Kohtuasjas Vool ja Toomik vs. Eesti

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad

esimees Georges Ravarani,

kohtunikud Georgios A. Serghides,

Darian Pavli,

Andreas Ziind,

Frederic Krenc,

Mikhail Lobov,

ad hoc kohtunik Meeli Kaur,

osakonna sekretäri asetäitja Olga Chernishova,

võttes arvesse:

kahe Eesti kodaniku, Tarko Vooli ja Janek Toomiku (edaspidi: kaebajad) vastavalt 31. jaanuaril 2018. aastal ja 5. märtsil 2018. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-le Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebuseid (nr 7613/18 ja 12222/18);

osakonna esimehe otsust nimetada Meeli Kaur *ad hoc* kohtunikuks (konventsiooni artikli 26 lõige 4 ja kohtureeglite reegli 29 lõike 1 punkt a), kuna Eesti suhtes valitud kohtunik Peeter Roosma taandus asjast (reegli 28 lõige 3);

otsust teavitada kaebustest Eesti riiki (edaspidi: riik) konventsiooni artikli 14 alusel koostoimes artikliga 8;

poolte seisukohti;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 8. märtsil 2022,

tegi eelnimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kohtuasi puudutab seaduses ette nähtud keeldu võimaldada vahistatutele pikaajalisi kokkusaamisi perekonnaga, ehkki sellised kokkusaamised on kinnipeetavatele üldiselt lubatud.

ASJAOLUD

2. Kaebajad Tarko Vool (edaspidi: esimene kaebaja) ja Janek Toomik (edaspidi: teine kaebaja) on sündinud vastavalt 1988. aastal ja 1971. aastal ning elavad vastavalt Võrus ja Jõgeval. Kaebajaid esindasid vastavalt Pärnu advokaat M. Põbo ja Tartu advokaat A. Tubin.

3. Riiki esindas M. Kuurberg välisministeeriumist.

4. Kohtuasja asjaolud, nagu pooled on need esitanud, võib kokku võtta järgmiselt.

I. ESIMEST KAEBAJAT PUUDUTAVAD ASJAOLUD

A. Vahi all pidamine ja tõkendi kohaldamise põhjused

5. Esimest kaebajat kahtlustati väljapressimises ja kuritegelikus ühenduses osalemises. Ta võeti vahi alla 16. aprillil 2014. Harju Maakohus leidis, et esines

põhjendatud kahtlus, et isik on toime pannud ülalnimetatud süüteod ning et ta võib vabastamise korral jätkata kuritegude toimepanekut. Kohus märkis ka, et kaebaja vahi all pidamine oli kriminaalasja kõigi asjakohaste asjaolude väljaselgitamise ja menetluse nõuetekohase läbiviimise tagamise huvides. Tallinna Ringkonnakohus, viidates muu hulgas kaebaja varasemale karistatusele, jättis selle otsuse jõusse. Tallinna Ringkonnakohus lisas, et ehkki kaebajal on elukaaslane, ei ole see teda seni takistanud tegelemast kuritegevusega ning et kohus ei ole veendunud, et see teeks seda tulevikus, kui kaebaja vabastataks. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse läbi vaatamata.

6. 22. augustil 2014 jättis Harju Maakohus rahuldamata esimese kaebaja taotluse asendada vahi all pidamine elektroonilise valvega, leides, et elektrooniline valve ei võimalda esimese kaebaja tegevust jälgida, seega see ei takistaks teda uusi kuritegusid toime panemast. 27. oktoobril 2014 jättis sama kohus, tuginedes põhimõtteliselt samadele põhjendustele, rahuldamata ka kaebaja järgmise taotluse asendada vahi all pidamine elektroonilise valvega.

7. 30. septembril 2014 pikendas Harju Maakohus esimese kaebaja vahi all pidamise tähtaega, leides, et on piisav alus arvata, et kuritegelikus ühenduses osaledes oleks ta jätkanud selles ühenduses osalemist isegi pärast tema suhtes kriminaalmenetluse algatamist. Kohus märkis, et välistada ei saa ka süütegude toimepanekut õigusemõistmise vastu (mõjutades tunnistajaid andma valeütlusi), arvestades esimese kaebaja varasemat karistatust vägivaldsete kuritegude eest, tema suhtumist ja positsiooni kuritegelikus hierarhias.

8. 30. oktoobril 2014, 28. novembril 2014, 19. detsembril 2014 ja 19. jaanuaril 2015 leidis Harju Maakohus kaebaja vahi all pidamise jätkuva põhjendatuse korrapärasel hindamisel, et kaebaja vahi all pidamine on endiselt põhjendatud samadel põhjendustel nagu varem.

9. 19. märtsil 2015 andis Harju Maakohus esimese kaebaja kohtu alla. Ta jättis rahuldamata tema taotluse asendada vahi all pidamine elektroonilise valvega põhjendusel, et see takistab kaebajat edasisi kuritegusid toime panemast. Tallinna Ringkonnakohus jättis kohtuotsuse jõusse. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse läbi vaatamata.

10. Harju Maakohus kinnitas, tuginedes samadele põhjendustele mis eespool, oma 18. septembri 2015. aasta ja 14. märtsi 2016. aasta otsustes, et kaebaja vahi all pidamine on jätkuvalt põhjendatud. Tallinna Ringkonnakohus ja Riigikohus jätsid viimasena nimetatud otsuse jõusse.

11. 15. augustil 2016 andis Harju Maakohus esimese kaebaja taas kohtu alla (nüüd kokkuleppemenetluses) ja jättis ta vahi alla.

12. 7. septembril 2016 mõistis Harju Maakohus ta süüdi kuritegelikus ühenduses osalemises ja korduvas grupiviisilises väljapressimises ning määras talle vangistuse. Kohtuotsus jõustus 1. novembril 2016 ning esimesel kaebajal tekkis vangistusseaduse alusel õigus pikaajalistele kokkusaamistele oma elukaaslasega.

13. Riigisisised kohtud mõõnsid mitmes ülalnimetatud otsuses, et kaebaja vahi all pidamine riivas tema inimõigusi, eelkõige tema õigust vabadusele. Mitte ühelgi korral, kui hinnati esimese kaebaja jätkuva vahi all pidamise põhjendusi, ei hinnanud riigisisised kohtud konkreetselt mõju, mida vahi all pidamine avaldab kaebaja era- ja perekonnaelule tingituna sellest, et talle ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi.

B. Kokkusaamised ja suhtlemine vahi all viibimise ajal

14. Kriminaalmenetluse seadustiku §-s 143¹ pealkirjaga „Vabaduspiiranguga isikule kohaldatavad lisapiirangud“ on lubatud prokuratuuril piirata või täielikult keelata muu hulgas kahtlustatava või süüdistatava lühiajalise või pikaajalise kokkusaamise õigust ning kirjavahetuse ja telefoni kasutamise õigust kriminaalmenetluse läbiviimise huvides (vt allpool punkt 53, edaspidi: lisapiirangud).

15. 16. aprillil 2014 tegi prokuratuur, tuginedes kriminaalmenetluse seadustiku §-le 143¹, määruse esimese kaebaja täielikuks eraldamiseks teistest vahistatutest ja karistust kandvatest isikutest ning tema kokkusaamise õiguse ja kirjavahetuse ja telefoni kasutamise õiguse piiramiseks. Prokuratuur leidis, et ilma täielikku kontrolli kehtestamata esimese kaebaja kontaktide üle, oleks olnud võimatu tõhusalt ära hoida tema suhtlust isikutega, kes on kas sama kuritegeliku ühenduse liikmed või omavad juurdepääsu olulistele tõenditele, mis on kohtuasja uurimisel asjakohased. Prokuratuur leidis ka, et isegi oma perekonnaga suheldes võib esimene kaebaja edastada teavet ja ähvardusi, mis võivad mõjutada isikuid varjama tõde kuritegude kohta.

16. 9. septembril 2014 tühistas prokuratuur osaliselt lisapiirangud, rahuldades esimese kaebaja taotluse võimaldada lühiajalisi kokkusaamisi, kirjavahetust ja telefonikõnesid tema elukaaslase, ema ja vennaga. Prokuratuur märkis, et on alust arvata, et esimese kaebaja suhtlus ülalnimetatud isikutega ei kahjustaks kriminaaluurimist. Prokuratuur lükkas tagasi taotluse võimaldada pikaajalisi kokkusaamisi, märkides et on olemas piirang, mis tuleneb otse vangistusseadusest, ning seega ei saa prokuratuur selles küsimuses otsust teha.

17. 24. septembril 2014 tühistas prokuratuur keelu kaebaja suhtlusele teiste vahistatute ja kinnipeetavatega, välja arvatud isikutega, kes olid vahi all sama kriminaalmenetluse kontekstis.

18. 5. novembril 2014 tühistas prokuratuur lisapiirangud kontaktidele ja suhtlusele täielikult, märkides, et on alust arvata, et esimese kaebaja suhtlus teiste isikutega ei takista kriminaalmenetlust.

19. Alates 9. septembrist 2014 kuni 1. novembrini 2016 võimaldati esimesele kaebajale viiskümmend üks lühiajalist kokkusaamist, millest kolmkümmend kaks olid tema elukaaslasega ja kaheksa tema vennaga. Lühiajalised kokkusaamised Tallinna Vanglas olid kestusega seitskümmend minutit.

20. Lisaks sai ta teha telefonikõnesid, sealhulgas oma elukaaslasemale, emale ja vennale. Ta tegi 351 telefonikõnet.

21. Tal oli ka võimalus kirjavahetuseks. Ta suhtles kirja teel oma elukaaslase, ema ja vennaga. Ta sai üheksateist pakki, millest üheksa olid tema elukaaslaselt ja kaks tema vennalt.

C. Pikaajaliste kokkusaamiste keelu kohtulik kontroll

22. Pärast 23. veebruari 2015 taotles esimene kaebaja Tallinna Vanglalt mitmel korral pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamist oma elukaaslasega. Vangla keeldus, tuginedes vangistusseaduse § 94 lõikele 5. Ta esitas keeldumise kohta kaebuse Tallinna Halduskohtule.

23. 18. märtsil 2016 jättis Tallinna Halduskohus kaebuse rahuldamata. Kohus viitas vangistusseaduse § 94 lõikele 5 ning leidis, et esimese kaebaja kohtuasja asjaoludele tuginedes (arvestades tema isiksust, tema vastu esitatud süüdistusi ja menetluse staatust) ei saanud seda pidada põhiseadusvastaseks. Kohus viitas Riigikohtu 4. aprilli 2011. aasta otsusele kohtuasjas nr 3-4-1-9-10, milles kohus oli leidnud, et kõnealune õiguspärane piirang oli kehtestatud eesmärgiga ära hoida kriminaalmenetlusest kõrvalehoidumist ja edasiste süütegude toimepanekut, sealhulgas tõendite hävitamist, muutmist ja võltsimist ning tunnistajate mõjutamist. Esimene kaebaja esitas selle otsuse kohta edasikaebuse.

24. 30. juunil 2016 tühistas Tallinna Ringkonnakohus Tallinna Halduskohtu otsuse; keeldus kohaldamast vangistusseaduse § 94 lõiget 5 kui põhiseadusvastast, esitades põhiseaduspärasuse küsimuse Riigikohtule läbivaatamiseks; ning rahuldas esimese kaebaja kaebuse osaliselt. Kohus viitas muu hulgas asjaolule, et prokuratuur oli juba mõnda aega tagasi tühistanud kontaktide ja suhtluse piirangud, mis olid olnud varem esimesele kaebajale kehtestatud.

25. 16. novembril 2016 keeldus Riigikohus kohtuasjas nr 3-4-1-2-16 (mis puudutas veel üht isikut peale esimese kaebaja) tunnistamast vangistusseaduse § 94 lõiget 5 põhiseadusvastaseks. Riigikohus rõhutas, et asjaomase menetluse kontekstis saab ta hinnata kõnealuse normi põhiseaduspärasust üksnes konkreetsete vahistatute suhtes ja nende konkreetseid asjaolusid arvestades. Riigikohus jõudis järeldusele, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld oli olnud esimese kaebaja suhtes proportsionaalne. Ta märkis, et kuna need on ilma järelevalveta, võivad pikaajalised kokkusaamised vahistatute ja nende perekonnaliikmete vahel hõlmata riski, et perekonnaliikmeid veendakse aitama kaasa tunnistajate ja ohvritega manipuleerimisele ning tõendite hävitamisele. Kohus leidis esimese kaebaja puhul – arvestades eelkõige, et asjassepuutuvast kuritegelikus ühenduses oli organiseeritud selle liikmete lähedaste toetamine –, et õigusemõistmise takistamise riski ei saa välistada pelk asjaolu, et tema elukaaslane ei ole kriminaalmenetluses tunnistaja ega kaassüüdistatav ning tal ei ole kohtule teadaolevalt muid seoseid kuritegevusega. Kohus rõhutas lisaks, et ähvardust ja vägivalda võib pidada sellise kuritegeliku ühenduse liikmetele, mille tegevus hõlmas ka väljapressimist, iseloomulikuks tegutsemisviisiks ning et esines tõenäoline risk, et seda kasutatakse kriminaalmenetluse lubamatuks mõjutamiseks. Kohus viitas ka asjaolule, et ei ole õiguslikult võimalik sundida esimese kaebaja lähedast tunnistama menetluse takistamist.

26. Ehkki oht, et kriminaalmenetlust mõjutatakse negatiivselt, vähenes menetluse edenedes, ei saanud riski välistada, sest menetluse edasikaebe etapis võidi üle kuulata ka uusi tunnistajaid (või kuulata uuesti üle seniseid tunnistajaid) või kohtuasi võidi saata tagasi madalama astme kohtusse.

27. Riigikohus ei nõustunud väitega, et riigisiseses õiguses ei olnud ette nähtud võimalust kaaluda konkureerivaid huve tagada ühelt poolt kriminaalmenetluse tõhusus ja teiselt poolt vahistatu perekonnaelu kaitse. Kaalumine oli toimunud etapis, mil otsustati võtta esimene kaebaja vahi alla, ning hiljem, kui vaadati läbi vahi all pidamise jätkuv põhjendatus. Arvestades vahi all pidamise ja pikaajaliste kokkusaamiste keelu eesmärki, pidi see kaalumine toimuma kriminaalmenetluse kontekstis. Vanglad ei olnud pädevad hindama riski, kas vahistatu võib ohustada käimasolevat kriminaalmenetlust.

28. Mis puutub vahistatute ja kinnipeetavate erinevasse kohtlemisse, siis pidas Riigikohus seda kohtlemise erinevust põhjendatuks, arvestades, et kinnipeetavad ei saa käimasolevat kriminaalmenetlust omalt poolt enam kahjustada.

29. 1. augustil 2017 tühistas Riigikohus Tallinna Ringkonnakohtu 30. juuni 2016 aasta otsuse ja jättis jõusse Tallinna Halduskohtu 18. märtsi 2016. aasta otsuse.

II. TEIST KAEBAJAT PUUDUTAVAD ASJAOLUD

A. Vahi all pidamine ja tõkendi kohaldamise põhjused

30. Teist kaebajat kahtlustati suures koguses narkootikumide käitlemises. Ta võeti vahi alla 14. aprillil 2011. Tartu Maakohus leidis, et arvestades tema arvukaid varasemaid kriminaalkaristusi Eestis ja teistes riikides, on uute kuritegude toimepaneku risk suur ning tema kuritegeliku käitumise peatamine on võimalik ainult teda vahi all hoides.

31. 11. juunil 2012 pikendas Tartu Maakohus tema vahi all pidamise tähtaega, leides, et esineb risk, et ta jätkab kuritegude toimepanekut, nimelt narkootikumidega seotud süütegusid, ning tema menetlusest kõrvalehoidumise risk. Tartu Ringkonnakohtus jättis otsuse jõusse, lisades, et vajadus anda teine kaebaja kohtu alla ja ära hoida edasiste süütegude toimepanekut kaalub üles tema era- ja perekonnaelu riive. Tartu Ringkonnakohtus märkis, et teise kaebaja perekonnaelu oli kannatanud tema enda varasema karistatuse ja narkootikumide kasutamise tõttu.

32. 17. juulil 2012 andis Tartu Maakohus teise kaebaja kohtu alla ning jättis rahuldamata tema taotluse asendada vahi all pidamine elektroonilise valvega. Kohus keeldus tühistamast lisapiiranguid kontaktidele ja suhtlusele (vt allpool punkt 36) tema perekonnaliikmetega, põhjendades et kuni teatavate lisatunnistajate küsitlemiseni esineb risk, et teine kaebaja püüab neid mõjutada. Teine kaebaja esitas edasikaebuse otsuse vastu jätta lisapiirangud jõusse (vt allpool punkt 37).

33. 4. detsembril 2012 leidis Tartu Maakohus, et tema jätkuv vahi all pidamine on põhjendatud samadel alustel nagu varem, ning jättis rahuldamata taotluse asendada vahi all pidamine elektroonilise valvega. Kohus märkis, et teise kaebaja karistatus näitas, et perekonna omamine ei olnud innustanud teda elama seaduskuulelikku elu. Kohus mõõnis, et vahi all pidamine riivas tema perekonnaelu ja õigust vabadusele, samas seda peeti antud asjaoludel põhjendatuks.

34. 10. mail 2013 mõistis Tartu Maakohus ta süüdi suures koguses narkootiliste ainete ebaseaduslikus käitlemises ning määras talle vangistuse. Kohus ei tühistanud vahi all pidamist.

35. 16. detsembril 2013 jättis Tartu Ringkonnakohtus jõusse esimese astme kohtu otsuse, aga tühistas kõik suhtluspiirangud (vt allpool punkt 38). 6. juunil 2014 jättis Riigikohus rahuldamata teise kaebaja kassatsioonkaebuse ning tema karistus jõustus, pärast mida tal tekkis õigus taotleda pikaajalisi kokkusaamisi vangistusseaduse alusel.

B. Kokkusaamised ja suhtlemine vahi all viibimise ajal

36. 14. detsembril 2011 keelas prokuratuur, tuginedes kriminaalmenetluse seadustiku §-le 143¹ (vt eespool punkt 14 ja allpool punkt 53), teise kaebaja lühi- ja pikaajalised kokkusaamised, samuti kirjavahetuse ja telefoni kasutamise õiguse tema ja tema lähedaste vahel. Prokuratuur leidis, et lisapiirangud on vajalikud, et takistada teda levitamast teavet kriminaalmenetluse käigu kohta ja mõjutamast võimalikke tunnistajaid. 17. juulil 2012 jättis Tartu Maakohus prokuratuuri otsuse jõusse.

37. 22. augustil 2012, tehes otsuse edasikaebuse kohta, mis esitati Tartu Maakohu 17. juuli 2012. aasta otsuse vastu (vt eespool punkt 32), lubas Tartu Ringkonnakohus teisel kaebajal pidada kirjavahetust tema elukaaslase, ema ja lastega ning kasutada telefoni ja võimaldas talle lühiajalisi kokkusaamisi, põhjendades, et selleks ajaks oli lisapiirangute vajadus märkimisväärselt vähenenud.

38. Oma 16. detsembri 2013. aasta otsusega tühistas Tartu Ringkonnakohus kõik piirangud suhtlemisele, lubades talle kõiki kokkusaamisi, kirjavahetust ja õigust kasutada telefoni. Kohus leidis, et selleks etapiks olid esialgsete piirangutega taotletud eesmärgid saavutatud – isikute ring, kes oli kas seotud süütegudega või omas teavet nende kohta, oli kindlaks tehtud ning isiklike tõendite otsene kontrollimine menetluses oli lõppenud.

39. Alates 4. septembrist 2012 kuni 6. juunini 2014 võimaldati teisele kaebajale lühiajalisi kokkusaamisi tema perekonnaga neljakümne kuuel juhul. Talle võimaldati lühiajalisi kokkusaamisi tema elukaaslasega kolmekümne viiel korral ja tema tütrekaheksal korral. Ta sai suhelda oma perekonnaga, kirjutades kirju ja tehes telefonikõnesid, ning ta sai neilt ka pakke.

40. Teisel kaebajal oli pikaajaline kokkusaamine oma elukaaslaega 23. septembril 2014.

C. Pikaajaliste kokkusaamiste keelu kohtulik kontroll

41. 15. aprillil 2014 taotles teine kaebaja Tartu Vanglalt oma elukaaslasega pikaajalise kokkusaamise lubamist. Vangla keeldus, tuginedes vangistusseaduse § 94 lõikele 5. Viidates õigusele perekonnaelule ja diskrimineerimise keelule, esitas teine kaebaja nõude keeldumise tühistamiseks, nõude lasta vanglal võimaldada õigust pikaajalistele kokkusaamistele ja hüvitise nõude.

42. 18. mail 2015 rahuldas Tartu Halduskohus, märkides, et kaebaja karistus oli vahepeal jõustunud ja tal oli tekkinud õigus pikaajalistele kokkusaamistele, tema nõude osaliselt ja mõistis vanglalt tema kasuks välja hüvitise summas 500 eurot. Nii vangla kui ka teine kaebaja kaebasid otsuse edasi.

43. 28. veebruaril 2017 jättis Tartu Ringkonnakohus teise kaebaja edasikaebuse rahuldamata ja rahuldas vangla edasikaebuse. Kohus, viidates muu hulgas Riigikohtu otsusele kohtuasjas nr 3-4-1-2-16 (vt eespool punkt 25), leidis, et pidades silmas kohtuasja asjaolusid, on vangistusseaduse § 94 lõige 5, kohaldatuna teise kaebaja konkreetsete asjaolude suhtes ning võttes arvesse tema vastu esitatud süüdistuste raskust, põhiseaduspärane. Kaebaja esitas kassatsioonkaebuse.

44. 31. oktoobril 2017 jättis Riigikohus kohtuasjas nr 3-14-51567 kohtuotsuse jõusse, leides, et keeld oli olnud teise kaebaja kohtuasja konkreetseid asjaolusid

arvestades tema perekonnaelu proportsionaalne riive. Riigikohus ei jõudnud eraldi järeldusele diskrimineerimise nõude osas. Kohus märkis, et lisaks vajadusele hoida ära kahtlustatava poolt lubamatu mõju avaldamine kriminaalmenetluses, võib üldine vajadus ära hoida süütegude edasist toimepanekut samuti põhjendada pikaajaliste kokkusaamiste õiguste piiranguid. Kõnealusel juhul olid nii prokuratuur (kohaldades lisapiiranguid) kui ka kohtud (hinnates teise kaebaja jätkuva vahi all pidamise vajadust) viidanud mõlemale neile eesmärgile. Neid elemente oli hinnatud, kui kaebaja võeti vahi alla, samuti hiljem menetluse jooksul. Riigikohus leidis, et ehkki tema perekonnaelu riive oli olnud intensiivne, pidades silmas tema vahi all pidamise pikka perioodi, oli see tulenenud kriminaalsüüdistuse laadist, selle raskusest ja tema korduvate karistuste taustast. Kohus lisas, et pidades silmas süüdistuse laadi, oli esinenud ka usutav kriminaalmenetlusele lubamatu mõju avaldamise risk. Ehkki prokuratuuri kehtestatud lisapiirangute tühistamine oli näidanud, et kriminaalmenetluse kahjustamise risk oli vähenenud, ei olnud see lakanud eksisteerimast (kuna kohtuasi võidi anda tagasi madalama astme kohtutele, kus võis ilmnedas taas vajadus tõendeid otse hinnata). Riigikohus märkis, et teise kaebaja staatus vahistatuna oli lõppenud vähem kui kuu pärast seda, kui tema pikaajaliste kokkusaamiste taotlus oli rahuldamata jäetud. Riigikohus märkis oma otsuses ka, viidates oma otsusele kohtuasjas nr 3-4-1-2-16 (vt eespool punktid 25–27), et isiku perekonnaelu riive proportsionaalsust tuleb hinnata juba etapis, mil tehakse otsus isik vahi alla võtta.

45. Üks Riigikohtu kohtunik jäi eriarvamusele. Ta pidas oluliseks, et 16. detsembril 2013 oli Tartu Ringkonnakohus tühistanud kõik lisapiirangud ning kohus oli seega leidnud, et üksnes teise kaebaja vahi all pidamine kui selline oli olnud põhjendatud. Selle otsuse alusel oli pikaajaliste kokkusaamiste keeld olnud seega ebaproportsionaalne. Kohtunik märkis ka, et otsuse tegemisel vahi all pidamise ja selle jätkuva põhjendatuse kohta oli enamus lähtunud ekslikust eeldusest, et kohtud olid hinnanud pikaajaliste kokkusaamiste keelu mõju vahistatute perekonnaelule.

III. EDASISED ARENGUD

46. 11. juunil 2019 leidis Riigikohtu üldkogu põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-18-8 (ei ole seotud käesoleva kohtuasja kaebajatega), et – asjaomase kohtuasja konkreetsetel asjaoludel – lähedastega pikaajaliste kokkusaamiste keeld on ebaproportsionaalne ja seega asjaomase kaebaja perekonnaeluõiguse põhiseadusvastane riive. Selles asjas märkis Riigikohus, et vahistatu suhtes kehtestatud keeld omada kontakti oma nelja ja poole aasta vanuse lapsega (kes ei olnud ei menetluse ohver ega tunnistaja) oli ebaproportsionaalne eesmärgiga hoida ära kriminaalmenetluse takistamine. Igal juhul ei olnud põhjendatud alust leida, et selle kohtuasja süüdistatav oleks üritanud takistada käimasolevat kriminaalmenetlust. Riigikohus rõhutas, et 2019. aasta kohtuasja asjaolud olid erinevad asjaoludest, mida ta oli pidanud käsitlema 2016. aasta kohtuotsuses esimese kaebaja korral.

47. Riigikohus tunnistas vangistuseseaduse § 94 lõike 5 põhiseadusvastaseks ja tühistas selle *ex nunc*. Riigikohus omistas sellegipoolest kohtuotsuse tagasiulatuvat mõju „kaebajale praeguses asjas, samuti isikutele, kes käesoleva otsuse jõustumise ajaks on seadusega ette nähtud korras vaidlustanud neile pikaajalise kokkusaamise

võimaldamata jätmise või seadusega ette nähtud korras taotlenud neile pikaajalise kokkusaamise võimaldamata jätmisega tekitatud kahju hüvitamist“.

48. Riigikohus märkis, et see oli juba neljas kord, mil ta pidi käsitlema sama küsimust. Seepärast on edasiste sarnaste taotluste ärahoidmise ning põhiõiguste tõhusa kaitse garanteerimise huvides, et ta ei piirdunud kõnealuse normi põhiseaduspärasuse analüüsimisel asjaomase juhtumi asjaoludega.

49. Kaldudes kõrvale lähenemisest, mida Riigikohus on järginud kohtuasjas nr 3-4-1-2-16 (vt eespool punkt 27), leidis Riigikohtu üldkogu, et vangistusseaduse § 94 lõike 5 praktiline toimimine isiku vahi all pidamise otsuse tegemise kontekstis – kuivõrd see ei võimaldanud hinnata vahistatu pikaajalise kokkusaamise keeldu lahus vahi all pidamise (jätkuvast) põhjendatusest – riivab ebaproportsionaalselt mõnede vahistatute õigust perekonnaelu puutumatusle ja oli seega põhiseadusvastane. Riigikohtu üldkogu seisukohast oli alust arvata, et selliste hinnangute kontekstis kaalub avalik huvi isiku vahi all viibimise vastu praktikas alati üles selle isiku perekonnaelu riive.

50. Selle otsuse alusel esitasid esimene ja teine kaebaja teistmisavaldused. 28. jaanuaril 2020 keeldus Riigikohus esimese kaebaja teistmisavalduse menetlusse võtmisest. Oma keeldumisotsuses tugines Riigikohus muu hulgas riigisisese õiguse normile, mille kohaselt esitatud põhjendused ei ole teistmise aluseks, kui see ei ole mõjutanud kohtulahendi tegemist menetlusosalise kasuks või kahjuks. 9. juunil 2020 jättis Riigikohus teise kaebaja teistmisavalduse rahuldamata, leides, et kohtuotsuse nr 5-18-8 tagasiulatuv mõju ei kehti selliste isikute suhtes nagu teine kaebaja, kellel ei ole enam kohtus käimasolevat menetlust kõnealuse kohtuotsuse jõustumise ajal (vt ka eespool punkt 47). Riigikohus märkis, et ta oli varem leidnud, viidates näiteks teise kaebaja asjaoludele, et teatavatel juhtudel võib vangistusseaduse § 94 lõike 5 kohaldamine tuua kaasa põhiseadusvastase tulemuse.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK

I. ASJAOMANE RIIGISISENE ÕIGUS

A. Vangistusseadus

51. Vangistusseaduse sel ajal kehtiva redaktsiooni §-s 25 oli sätestatud, et kinnipeetavatele lubati pikaajalisi kokkusaamisi (ilma järelevalveta kokkusaamised 24–72 tundi vähemalt iga kuue kuu tagant) ning §-s 94 oli sätestatud, et vahistatutele ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi:

§ 25. Kinnipeetava pikaajalised kokkusaamised

„(1) Kinnipeetavale võimaldatakse pikaajalisi kokkusaamisi abikaasa, isa, ema, vanaisa, vanaema, lapse, lapselapse, lapsendaja, lapsendatu, võõras- või kasuvanema, võõras- või kasulapse, venna või õega. Pikaajalisi kokkusaamisi faktilise abikaasaga lubatakse tingimusel, et neil on ühised lapsed või vähemalt kaks aastat völdanud kooselu enne karistuse kandmise algust.

(1¹) Pikaajalise kokkusaamise loa andmisest keeldutakse, kui:

- 1) kokkusaamine ei ole kooskõlas vangistuse täideviimise eesmärkidega;
- 2) kokkusaamine võib ohustada vangla julgeolekut või korda;
- 3) kokkusaaja maines on alust kahelda või

4) kokkusaamine võib ohustada kokkusaaja või kinnipeetava tervist ja heaolu.

(2) Pikaajaline kokkusaamine on üks ööpäev kestev kooselamine vangla selleks ettenähtud ruumides ilma pideva järelevalveta [---] Põhjendatud juhtudel võib vanglateenistuse ametnik [---] pikendada pikaajalist kokkusaamist kuni kolme ööpäevani [---].“

§ 94. Vahistatu kokkusaamised

„(1) Vahistatule lubatakse lühiajalisi kokkusaamisi isiklikes, õiguslikes või ärilistes huvides, mida vahistatu ei saa teostada läbi kolmandate isikute.

[---]

(3) Vahistatu kokkusaamine toimub vanglateenistuse ametniku juuresolekul, kes võib kokkusaamisesse sekkuda või selle kohe katkestada, kui kokkusaamine võib kahjustada kriminaalmenetluse läbiviimist.

[---]

(5) Vahistatule ei kohaldata käesoleva seaduse §-s 25 sätestatud pikaajalist kokkusaamist.“

B. Kriminaalmenetluse seadustik

52. §-s 127 sätestatakse, et tõkendit (näiteks vahistamine, kautsjon või elektrooniline valve) valides tuleb arvesse võtta järgmisi aspekte: kriminaalmenetlusest või kohtuotsuse täitmisest kõrvalehoidumise, kuritegude toimepanemise jätkamise või tõendite hävitamise, muutmise ja võltsimise võimalikkus, karistuse raskus, kahtlustatava, süüdistatava või süüdimõistetu isik, tema tervis, perekonnaseis ja muid tõkendi kohaldamise seisukohalt tähtsad asjaolud.

53. § 143¹ puudutab lisapiiranguid, mille võib kehtestada isikutele, kelle isiklikku vabadust on piiratud. § 143¹ lõikes 1 on sätestatud, et kui on piisav alus oletada, et vahistuses või vangistuses viibiv või aresti kandev kahtlustatav või süüdistatav võib oma tegevusega kahjustada kriminaalmenetluse läbiviimist, võib prokuratuur või kohus ka piirata või täielikult keelata kahtlustatava või süüdistatava lühiajalise või pikaajalise kokkusaamise õigust ning kirjavahetuse ja telefoni kasutamise õigust.

II. ASJAOAMSED RAHVUSVAHELISED DOKUMENDID

54. Asjaomaseid ÜRO standardeid, mis puudutavad vahistatute õigusi, on kirjeldatud kohtuotsuses *Varnas vs. Leedu* (nr 42615/06, punktid 71–72, 9. juuli 2013).

55. 11. jaanuaril 2006 võttis Euroopa Nõukogu ministrite komitee vastu soovitus Rec(2006)2 liikmesriikidele Euroopa vanglareeglistiku kohta. Ministrite komitee vaatas selle läbi ja muutis seda 1. juulil 2020. Euroopa vanglareeglistiku asjaomased osad on järgmised:

„II. osa. Vangistustingimused

[---]

Vanglavälised kontaktid

24.1 Vangidele lubatakse võimalikult tihti suhtlemist oma perekonna, teiste isikute ja vanglaväliste organisatsioonidega kirja, telefoni või muude sidevahendite teel ning külastusi nimetatud isikute poolt.

24.2 Suhtlemise ja külastuste suhtes võib kohaldada piiranguid ja järelevalvet, kui see on vajalik seoses jätkuva kriminaaluurimise, korra, ohutuse ja julgeoleku tagamise, kuritegude ärahoidmise ja kuriteoohvrite kaitsmise nõuetega, kuid sellised piirangud, sealhulgas õigusorgani kehtestatud eripiirangud, peavad siiski võimaldama kontakte vastuvõetaval minimaalsel tasemel.

[---]

VII osa. Vahistatud

Vanglavälised kontaktid

99. Kui õigusasutus ei ole üksikjuhul kehtestanud kindlaks ajavahemikuks erikeeldu:

a. saab vahistatu kohtuda ja suhelda pere ja teiste isikutega samamoodi nagu süüdimõistetud vang;

b. võidakse vahistatule lubada lisakokkusaamisi ja täiendavat juurdepääsu muudele suhtlusvormidele [---]"

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KAEBUSTE LIITMINE

56. Pidades silmas kaebuste sarnast eset, peab EIK asjakohaseks arutada neid koos ühes kohtuotsuses.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 14 VÄIDETAV RIKKUMINE KOOSTOIMES ARTIKLIGA 8

57. Kaebajad kaebasid, et nende vahi all pidamise perioodi jooksul oli nende õigusi pikaajalistele kokkusaamistele piiratud suuremal määral kui kinnipeetavate õigusi. Nad väitsid, et rikutud on konventsiooni artikleid 8 ja 14, mille vastavates osades sätestatakse:

Artikkel 8

"1. „Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnavelu [---]

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

Artikkel 14

„Konventsioonis sätestatud õiguste ja vabaduste kasutamine tagatakse ilma mingi diskrimineerimiseta selliste tunnuste alusel nagu sugu, rass, nahavärvus, keel, usutunnistus, poliitilised või muud veendumused, rahvuslik või sotsiaalne päritolu, rahvusvähemusse kuuluvus, varanduslik, sünni- või muu seisund.“

A. Kohtuasja ulatus

58. EIK märgib, et oma seisukohtades EIK-le pärast seda, kui vastustajariigile oli teatatud kaebusest, mis puudutas pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamata

jätmist vahi all pidamise ajal, kaebas esimene kaebaja, et talle ei olnud võimaldatud pikaajalisi kokkusaamisi tema elukaaslasega isegi pärast tema süüdimõistmist.

59. Riik väitis, et esimese kaebaja algses taotluses ei olnud seda kaebust esitatud ning et ta ei olnud ammendanud riigisiseseid õiguskaitsevahendeid seoses sellega, sest ta ei olnud esitanud riigisiseses menetluses õigel ajal asjakohast edasikaebust.

60. EIK kordab, et üldreeglina ta ei vaata läbi ühtegi uut asja, mis on tõstatatud pärast seda, kui riigile on teatatud taotlusest, välja arvatud juhul, kui uued asjaolud täpsustavad kaebaja algseid kaebusi EIK-le (vt *Khadija Ismayilova vs. Aserbaidžaan* (nr 2), nr 30778/15, punkt 53, 27. veebruar 2020). Kuna kaebaja võib seejärel selgitada või täpsustada oma algseid seisukohti, peab EIK võtma arvesse mitte üksnes kaebusevormi, vaid kõiki kaebaja seisukohti EIK-s käimasoleva menetluse käigus, mis võivad kõrvaldada esialgsed väljajätud või ebaselgused (vt *Radomilja ja teised vs. Horvaatia* [GC], nr 37685/10 ja 22768/12, punktid 122 ja 129, 20. märts 2018).

61. Käesolevas kohtuasjas märgib EIK, et esimese kaebaja uued kaebused ei täpsusta tema algseid kaebusi, mida pooled on kommenteerinud, vaid moodustavad uued asjaolud, mis ei olnud algse riigile saadetud taotlusega hõlmatud. EIK ei pea seega asjakohaseks neid kaebusi käesolevas kontekstis läbi vaadata (vt eespool viidatud *Khadija Ismayilova*, punkt 54; ja *Seleznjev vs. Venemaa*, nr 15591/03, punkt 56, 26. juuni 2008). Esimesel kaebajal oli võimalus esitada uusi taotlusi muude kaebuste suhtes, mis olid seotud järgnevate sündmustega tema kohtuasjas, vastavalt kohtureeglite reeglis 47 märgitud nõuetele.

B. Vastuvõetavus

1. Poolte seisukohad

62. Riik väitis, viidates põhjustele, mida on käsitletud punktis „Sisu“, et mõlema kaebaja kaebused on selgelt põhjendamatud.

63. Lisaks väitis riik, et teise kaebaja kaebus on kas selgelt põhjendamatu või teise võimalusena ta ei olnud kannatanud märkimisväärt ebasoodsat kohtlemist, arvestades asjaolu, et ta oli taotlenud pikaajalist kokkusaamist kaks aastat ja neli kuud pärast seda, kui ta võeti vahi alla, ning alles paar kuud enne oma vahistatu staatuse lõppu. Riik väitis, et teise kaebaja käitumine kinnitas fakti, et ta ei olnud tegelikult soovinud pikaajalist kokkusaamist. Lisaks väitis riik, et teise kaebaja kohtuasi oli sarnane kohtuasjaga *Nazarenko vs. Läti* (nr 76843/01, punktid 75–76, 1. veebruar 2007).

64. Kaebajad ei nõustunud riigi seisukohtadega.

65. Vastusena riigi väitele, et ta ei olnud soovinud pikaajalisi kokkusaamisi, väitis teine kaebaja, et ta oli algselt palunud pikaajalisi kokkusaamisi suuliselt, aga oli aktsepteerinud vangla selgitust, et vahistatutele ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi. Alles pärast seda, kui ta sai teada EIK otsusest kohtuasjas *Varnas vs. Leedu* (nr 42615/06, 9. juuli 2013), esitas ta esimese kirjaliku taotluse.

2. Kohtu hinnang

66. EIK märgib, et esimese kaebaja esitatud taotlus ei ole selgelt põhjendamatult konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. Samuti märgib ta, et kaebus ei ole vastuvõetamatu ka ühelgi muul alusel. Seega tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

67. Viidates riigi argumendile teise kaebaja kohta, märgib EIK, et eespool viidatud *Nazarenko* kohtuasjas leidis ta, et kaebus selle kohta, et vahistatule ei võimaldata pikaajalisi kokkusaamisi, mis esitati artikli 8 alusel, tuleb jätta rahuldamata, kuna see on selgelt põhjendamatult. Selles kohtuasjas jõuti sellele järeldusele, tuginedes asjaolule, et kaebaja oli esitanud oma taotluse oma vahi all viibimise hilises etapis (see tähendab suhteliselt vahetult enne seda, kui tal tekkis õigus sellistele kokkusaamistele kinnipeetavana) ning et talle oli vahepeal võimaldatud lühiajalisi kokkusaamisi. Võrdluseks võib tuua, et eespool viidatud *Varnase* kohtuasjas, kus vahistatule kooselamise eesmärgil kokkusaamiste võimaldamata jätmist käsitleti konventsiooni artikli 8 alusel koostoimes artikliga 14, tunnistas EIK kaebuse vastuvõetavaks, hoolimata asjaolust, et kaebajale oli lubatud sellised kokkusaamisi tema kahe vahi all pidamise perioodi vahel, ning olenemata asjaolust, et tal oli õigus sellistele kokkusaamistele ligikaudu viie kuu jooksul alates asjaomaste taotluste esitamise kuupäevast (vt eespool viidatud *Varnas*, punktid 96 ja 105).

68. Kui vaadata käesoleva kohtuasja asjaolusid, siis leiab EIK, et ehkki teise kaebaja vahi all pidamine lõppes ligi kaks kuud pärast seda, kui ta oli esitanud pikaajalise kokkusaamise taotluse, ning et tal oli praktikas õigus sellisele kokkusaamisele ligikaudu viis kuud pärast selle taotlemist, siis on endiselt fakt, et kuni selle hetkeni koheldi teda kinnipeetavatest erinevalt. Tema taotluse rahuldamata jätmisel viitas vangla administratsioon vangistusseaduse § 94 lõikele 5. EIK märgib lisaks, et kuna konventsiooni artikli 14 kohaldamine ei eelda konventsiooni ega selle protokollide sisuliste normide rikkumist (vt eespool viidatud *Varnas*, punkt 106), ei ole küsimus, kas teise kaebaja artikli 8 kohast õigust iseenesest rikuti või mitte, asjakohane tema praeguse diskrimineeriva kohtlemise kaebuse vastuvõetavuse hindamisel. EIK leiab, et sisulist küsimust, kas eelkõige teise kaebaja kohtuasja konkreetsetel asjaoludel ja arvestades riigisiseste kohtute põhjendusi oli olemas eesmärk ja mõistlik põhjendus kohelda teda kinnipeetavatest erinevalt, tuleks pigem käsitleda kohtuasja sisu punktis.

69. Eespool esitatud põhjendustel teeb EIK järelduse, et teise kaebaja esitatud kaebus ei ole selgelt põhjendamatult konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses ning pole ka ühtegi muud alust tunnistada see vastuvõetamatuks. See tunnistatakse seega vastuvõetavaks.

C. Sisu

1. Poolte seisukohad

(a) Kaebajad

70. Kaebajad väitsid, et nende puhul on rikutud konventsiooni artiklit 8 koostoimes artikliga 14.

71. Nad mõlemad väitsid sisuliselt, et pärast seda, kui prokuratuur oli nende suhtes kehtestatud lisapiirangud tühistanud, ei olnud pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamise keeld olnud enam põhjendatud. Nende kummagi elukaaslane ei olnud nende vastu algatatud kriminaalasjades kahtlusalune. Mõlemad kaebajad väitsid, et lühiajalised kokkusaamised ei olnud toiminud piisava alternatiivina.

(b) Riik

72. Riik väitis, et vahistatute ja kinnipeetavate kinnipidamisel on erinevad eesmärgid. Erinevad piirangud, mis on kehtestatud vahistatutele, sealhulgas pikaajaliste kokkusaamiste keeld, olid põhjendatud vahi all pidamise üldise eesmärgiga, see tähendab vajadusega kaitsta kriminaalmenetluse läbiviimist. Pikaajalised kokkusaamised, mille üle ei tehta järelevalvet, tekitasid oma laadist tulenevalt suurema riski käimasolevat kriminaalmenetlust kahjustada (vt eespool punkt 25).

73. Riik märkis, et erinevalt kinnipeetavate puhul esinevast olukorrast oli seadusandja põhjendatult jõustanud regulatsiooni, mille alusel tuli otsus, mis puudutas võimalikke kohtueelses etapis kehtestatavaid piiranguid, teha kõigi vahistatute suhtes kriminaalmenetluse kontekstis ja mitte vangla administratsiooni poolt.

74. Riik väitis lisaks, et hoolimata kriminaalmenetluse seadustiku § 143¹ sõnastusest – mis viitas prokuratuuri võimalusele kohaldada pikaajaliste kokkusaamiste piiranguid – ei eeldanud see norm, et vahistatud omasid õigust pikaajalistele kokkusaamistele, ega võimaldanud neile selliseid õigusi.

75. Kaebajate perekonnaelu riivet, mis tulenes pikaajaliste kokkusaamiste keelust, olid kohtud hinnanud juba vahistamise etapis ja hiljem, kui nad vaatasid läbi selle jätkuva põhjendatuse.

76. Lisaks olid riigisisised kohtud – täiendavas menetluses, mis puudutas pikaajaliste kokkusaamiste õiguspärase keelu põhiseaduspärasust –, analüüsinud pikaajaliste kokkusaamiste keelu proportsionaalsust kaebajate konkreetsetel asjaoludel (vt eespool punktid 25–28 ja 44). Selles osas erines käesolev juhtum neist, mille puhul EIK oli varem rikkumise tuvastanud.

77. Esimese kaebaja puhul oli täielik keeld suhelda oma perekonnaliikmetega kestnud kuni neli kuud ja kakskümmend neli päeva, pärast mida oli prokuratuuri kehtestatud lisapiiranguid järk-järgult tühistatud (vt eespool punktid 16–18). Teise kaebaja puhul olid lisapiirangud algul osaliselt ja seejärel täielikult tühistatud (vt eespool punktid 37–38). Arvestades kaebajate konkreetseid asjaolusid, oli Riigikohus tunnistanud pikaajaliste kokkusaamiste keelu proportsionaalseks.

78. Riik väitis, et kui teise kaebaja kaebus peaks tunnistatama vastuvõetavaks, siis saab EIK sisuline hinnang puudutada üksnes ajavahemikku 15. aprillist 2014 (kui ta taotles esimest korda pikaajalist kokkusaamist) kuni 26. juunini 2014 (kui tema karistus jõustus), see tähendab kaht kuud ja ühteist päeva.

79. Mõlema kaebaja puhul oli pikaajaliste kokkusaamiste puudumisest põhjustatud riivet tasakaalustatud muud liiki lubatud suhtlemisega, nagu lühiajalised kokkusaamised, telefonikõned ning õigus kirjavahetusele ja saada pakke.

80. Riik rõhutas, et ka kinnipeetavatele võidakse pikaajalist kokkusaamist mitte võimaldada (vt eespool punkt 51).

81. Lisaks kinnitas riik, et Riigikohtu otsused kohtuasjas nr 5-18-8 (vt eespool punkt 46) kinnitasid, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld oli olnud kaebajate asjaolusid arvestades proportsionaalne.

2. Kohtu hinnang

(a) Üldpõhimõtted ja seisukohad

82. Kaebajad kaebavad, et nende konventsioonist tulenevaid õigusi artikli 8 alusel koostoimes artikliga 14 on rikutud, kuivõrd riigisisene kehtiv regulatsioon ei võimaldanud neile pikaajalisi kokkusaamisi nende elukaaslastega erinevalt kinnipeetavatest, kellele võimaldati selliseid kokkusaamisi.

83. EIK kordab, et konventsiooni artikkel 14 kaitseb sarnases olukorras isikuid põhjendamatu erineva kohtlemise eest nende konventsioonist tulenevate õiguste ja vabaduste kasutamisel. See norm ei eksisteeri iseseisvalt, sest sellel on toime ainult seoses konventsiooni ja selle protokollis sisuliste normidega tagatud õiguste ja vabadustega. Samas ei eelda artikli 14 kohaldamine ühe või mitme sellise normi rikkumist ning on selles ulatuses autonoomne. Et artikkel 14 muutuks kohaldatavaks, piisab, et kohtuasja asjaolud kuuluvad konventsiooni või selle protokollide muu sisulise normi alla (vt näiteks *Costel Gaciu vs. Rumeenia*, nr 39633/10, punkt 47, 23. juuni 2015).

84. EIK märgib lisaks, et üldpõhimõtted, mis puudutavad konventsiooni artikli 8 kohaldatavust koostoimes artikliga 14 ning seda, kas vahistatutel on artikli 14 tähenduses „muu staatus“ ja kas nad on perekonnaga kokkusaamiste võimaldamise osas kinnipeetavatega sarnases olukorras, on ulatuslikult esitatud otsustes *Chaldayev vs. Venemaa* (nr 33172/16, punktid 70–72, 28. mai 2019); eespool viidatud *Costel Gaciu*, punktid 49–50 ja 52–55) ja eespool viidatud *Varnas*, punktid 108–114).

85. EIK-l on olnud ka võimalus teha kindlaks, et rohkem kui pooled konventsiooniosalistel lubavad kinnipeetavatele kooselamise eesmärgil kokkusaamisi (mitmesuguste eri piirangutega). Siiski, kuigi EIK on väljendanud oma heakskiitu sellele, et mitmes Euroopa riigis on abieluliste kokkusaamiste osas tehtud edusamme, ei ole ta siiani tõlgendanud konventsiooni selliselt, et sellega nõutakse konventsiooniosalistelt selliste kokkusaamiste sätestamist. Seega on tegemist valdkonnaga, kus konventsiooniosalistel on lai kaalutusõigus, kui nad määravad kindlaks sammud, mis tuleb astuda, et tagada vastavus konventsioonile, võttes nõuetekohaselt arvesse kogukonna ja üksikisikute vajadusi ja ressursse (vt eespool viidatud *Costel Gaciu*, punkt 50, ja *Dickson vs. Ühendkuningriik* [GC], nr 44362/04, punkt 81, ECHR 2007-V).

86. Lähtudes käesoleva kohtuasja asjaoludest, täheldab EIK, et poolte vahel ei esine vaidlust konventsiooni artikli 14 koostoimes artikliga 8 kohaldatavuse kui sellise üle. EIK märgib, et riik on väitnud, et vahistatute ja kinnipeetavate kinnipidamisel on erinevad eesmärgid ning et neid tuleks seega vaadelda erinevate isikurühmadena. EIK täheldab samas, et see argument tundub olevat esitatud eelkõige eesmärgiga põhjendada vahistatute ja kinnipeetavate kohtlemise erinevust seoses neile abieluliste kokkusaamiste võimaldamisega. Riik ei ole kinnitanud, et kaebajad kui vahistatud ei olnud olulisel määral sarnases olukorras kinnipeetavatega, arvestades nende õigust perekonnavalule ja pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamisele.

87. EIK teeb seega järelduse, et konventsiooni artikkel 14 koostoimes artikliga 8 on käesolevas kohtuasjas kohaldatav ning et kaebajad saavad väita, et nad on olnud olulisel määral sarnases olukorras kinnipeetavatega (vt muu hulgas eespool viidatud *Chaldeyev*, punkt 75).

88. Tuleb hinnata, kas kohtlemise erinevust pikaajaliste kokkusaamiste puhul saab pidada käesoleva kohtuasja konkreetsetel asjaoludel põhjendatuks.

89. EIK kordab, et erinev kohtlemine on diskrimineeriv, kui sellel puudub objektiivne ja mõistlik põhjendus, teisisõnu – kui see ei taotle õiguspärasest eesmärgi või kui rakendatud tõkendi ja taotletava eesmärgi vahel ei ole mõistlikku proportsionaalsuse suhet. Konventsiooniosalistel on kaalutusõigus, kui nad hindavad, kas ja millises ulatuses erinevused muidu sarnastes olukordades õigustavad erinevat kohtlemist. Selle kaalutusõiguse ulatus erineb sõltuvalt asjaoludest, olukorra sisust ja taustast. EIK on aktsepteerinud, et põhimõtteliselt kehtib kinnipeetavate ja karistuspoliitika küsimustes lai kaalutusõigus (vt eespool viidatud *Costel Gaciu*, punkt 56, ja eespool viidatud *Varnas*, punkt 115).

90. EIK rõhutab ka, et juhtudel, mis tulenevad individuaalsetest avaldustest, ei ole EIK ülesanne läbi vaadata asjaomaseid õigusnorme. Ta peab selle asemel piirduma võimalikult suurel määral talle esitatud kohtuasja küsimuste arutamisega (vt *Ecis vs. Lāti*, nr 12879/09, punkt 43, 10. jaanuar 2019).

91. EIK kontrollib seega viisi, kuidas kohaldati riigisiseseid õigusnorme kaebajate suhtes nende konkreetsetel asjaoludel.

92. Sellega seoses leiab EIK, et käesolev kohtuasi erineb varasematest kohtuasjadest, kus ta on pidanud sarnast eset käsitlema (vt eespool viidatud *Costel Gaciu*, eespool viidatud *Varnas* ja eespool viidatud *Chaldeyev*). Ehkki mõlemal neist juhtudel tulenes vahistatute ja kinnipeetavate kohtlemise erinevus riigisisese õiguse asjaomastest normidest, hindasid käesoleva kohtuasja puhul vastupidi ülalnimetatud kohtuasjadele Eesti kohtud asjaomase normi – vangistusseaduse § 94 lõike 5 – põhiseaduspärasust kummagi kaebaja puhul kehtivatel konkreetsetel asjaoludel. Mõlemal juhul tegid riigisiseseid kohtud pärast asjaolude hindamist järelduse, et tõkendid olid olnud perekonnaeluõiguse proportsionaalne riive (mõlema kaebaja puhul) ning et kohtlemise erinevus oli olnud põhjendatud (esimese kaebaja puhul) (vt eespool punktid 25–28 ja 44; võrdle eespool viidatud *Costel Gaciu*, punktid 58 ja 60; eespool viidatud *Varnas*, punktid 118–120; ja eespool viidatud *Chaldeyev*, punkt 77).

93. EIK analüüsib nüüd seda, kas riigisiseste kohtute esitatud põhjendusi kummagi kaebaja puhul saab käsitada piisava põhjendusena asjaomaste konventsiooni õiguste kontekstis.

94. Selles osas on EIK valmis aktsepteerima, et kontakti omamise õiguse piirangud, sealhulgas kokkusaamistele perekonnaliikmetega vahi all pidamise ajal, võiksid iseenesest teenida õiguspärasest eesmärgi tagada takistamatu kriminaaluurimine. On selge, et see eesmärk ei ole asjakohane isikute puhul, kes on juba süüdi mõistetud jõustunud kohtuotsusega süütegude eest, mille nad on toime pannud. Samas tuleb teha kindlaks, kas sellised piirangud – ning laiemalt vahistatute ja kinnipeetavate erinev kohtlemine – olid põhjendatud ka kohtuasja konkreetsetel asjaoludel, nimelt kas kohaldatud tõkendi ja taotletava eesmärgi vahel esines mõistlik proportsionaalsuse suhe.

95. Ehkki EIK käsitleb kumbagi kaebajat puudutavaid konkreetseid asjaolusid allpool eraldi, käsitleks ta kõigepealt argumenti, millele Riigikohus tugines (ja mida

riik kordas, vt eespool punkt 75), et hoolimata vangistuseseaduse § 94 lõike 5 kategoorilisest sõnastusest võimaldas riigisisese õiguse toimimise viis tegelikult riigisisestel kohtutel kaaluda kaebaja perekonnaelu ja kriminaalmenetluse tõhususe tagamise vajaduse konkureerivaid huve. Selle argumendi kohaselt pidi see hindamine toimuma isiku vahi all pidamise etapis ning selle järel, kui vaadati läbi sellise vahi all pidamise jätkuv põhjendatus (vt eespool punktid 27 ja 44).

96. Riigisisese õiguse alusel on isiku perekondlik seisund tõepoolest üks aspekte, mida tuleb võtta arvesse isiku vahi alla võtmisel, samuti tehes otsuse vahi all pidamise jätkuva põhjendatuse kohta (vt eespool punkt 52). Samas peab EIK märkima, et esimese kaebaja puhul ei analüüsinud riigisiseseid kohtud tegelikkuses mõju, mida vahi all pidamine (selle jätkudes) avaldas tema perekonnaelule. Märgiti lihtsalt, et elukaaslase olemasolu ei olnud takistanud esimest kaebajat kuritegevusega tegelemast (vt eespool punkt 5). Teise kaebaja puhul ei võtnud riigisiseseid kohtud arvesse tema perekonnaelu riivet, märkisid üksnes, et kriminaalmenetluse vajadused olid perekonnaelu huvid üles kaalunud. Nad märkisid lisaks, et teise kaebaja perekonnaelu oli kannatanud tema enda varasema karistatuse tõttu ning et perekonna omamine ei olnud takistanud teda kuritegelikku elustiili järgimast (vt eespool punktid 31–33).

97. Ilmneb, et isegi kui kohtud võtsid arvesse mõju, mida vahi all pidamine avaldas kaebajate perekonnaelule, tegid nad seda üksnes üldiselt ega käsitlenud konkreetset pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamata jätmise küsimust.

98. EIK märgib lisaks, et Riigikohus möönis ise oma hilisemas otsuses kohtuasjas nr 5-18-8, et pikaajaliste kokkusaamiste keelu proportsionaalsuse hindamine kontekstis, kus hinnatakse isiku vahi all pidamise (jätkuvat) põhjendatust, toob tõenäoliselt alati kaasa avaliku huvi isiku vahi all viibimise vastu, mis kaalub üles selle isiku perekonnaelu piirangud (vt eespool punkt 46).

99. Eespool esitatud põhjendusi silmas pidades ei veena EIK-d riigi argument, et vangistuseseaduse § 94 lõikest 5 tuleneva pikaajaliste kokkusaamiste keelu mõju võeti rahuldaval määral arvesse kaebajate vahi alla võtmise etapis või hiljem, kui vaadati läbi selle jätkuv põhjendatus.

100. Riik väitis ka, et pikaajaliste kokkusaamiste keelu proportsionaalsust oli Riigikohus põhjalikult analüüsinud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse kontekstis (vt eespool punkt 76). EIK analüüsib nüüd seega, kas – arvestades kummagi kaebaja konkreetseid asjaolusid – esines mõistlik proportsionaalsuse suhe takistamatu kriminaaluurimise tagamise vajaduse ja pikaajaliste kokkusaamiste võimaldamise keelu vahel ning seega ka vahistatute ja kinnipeetavate erineva kohtlemise põhjendamiseks seatud eesmärgi ja selle saavutamiseks kasutatud tõkendite vahel. Seda tehes võtab EIK mõlema kaebaja puhul arvesse põhjendusi, millele Riigikohus tugines põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse kontekstis.

(b) Nende põhimõtete kohaldamine käesolevas asjas

(i) Esimese kaebaja puhul

101. Esimest kaebajat süüdistati väljapressimises ja kuritegelikku ühendusse kuulumises. Peamised põhjendused tema vahi alla võtmiseks olid vajadus ära hoida tema poolt edasiste süütegude, sealhulgas õigusemõistmise vastaste süütegude toimepanekut. Risk, et kaebaja kahjustab kriminaalmenetluse läbiviimist, oli riigisiseste kohtute hinnangul usutav, arvestades nende süütegude laadi, milles teda

süüdistati, ning fakti, et konkreetse kuritegeliku ühenduse puhul oli tõestatud, et see toetas oma liikmete lähedasi.

102.EIK on valmis aktsepteerima, et käesoleva kohtuasja konkreetsetel asjaoludel ei saa välistada riski, et esimese kaebaja elukaaslast kasutatakse tõendite kogumise protsessi takistamises, isegi kui ta ise ei ole menetluses tunnistaja ega kaassüüdistatav (võrdle ja vaata erinevusi eespool viidatud *Costel Gaciu*, punkt 60, ja eespool viidatud *Varnas*, punkt 120).

103.EIK on teadlik Riigikohtu põhjendustest, et – arvestades pikaajaliste kokkusaamiste keelu eesmärki – vangla ei olnud pädev asutus otsustama, kas konkreetsele vahistatule tuleks selliseid kokkusaamisi lubada. Ta aktsepteerib seega, et see otsus tuleks teha pigem kriminaalmenetluse kontekstis. EIK on ka valmis aktsepteerima, et arvestades nende laadi võivad pikaajalised kokkusaamised tekitada teataval määral suuremat riski – võrreldes lühiajaliste kokkusaamiste ja muude suhtlusvahenditega –, et perekonnaliikmeid veendakse kriminaalmenetlust takistama.

104.Samas, ehkki Riigikohus on esitanud asjakohased põhjendused, on EIK seisukohal, et neid ei saa pidada käesoleva kohtuasja konkreetseid asjaolusid arvestades piisavaks. Sellega seoses märgib EIK, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld jätkus pärast seda, kui prokuratuur – ilmselt arvestades, et enam ei olnud alust arvata, et suhtlemine perekonnaliikmetega kahjustaks kriminaaluurimist – oli järkjärgult tühistanud kõik lisapiirangud kontaktidele ja suhtlemisele, sealhulgas sama kriminaalmenetluse kontekstis vahistatud isikutega (vt eespool punktid 17 ja 18). Eelkõige ei ole Riigikohus selgitanud, miks on ilma järelevalveta pikaajaliste kokkusaamistega kaasnev oletatavalt suurem risk nii ulatuslik, et põhjendada nende keelamist ligikaudu kaheks aastaks pärast kõigi muude kontakti ja suhtlemise piirangute tühistamist. EIK märgib, et sellisteks piiranguteks asjakohaste põhjenduste esitamise olulisus suureneb selle aja möödudes, mille jooksul isik viibib vahi all.

105.Lisaks ei saa EIK ignoreerida fakti, et Riigikohus tunnistas oma põhiseaduslikkuse järelevalve otsuses 2019. aastal kohtuasjas nr 5-18-8 vangistusseaduse asjaomase § 94 lõike 5 põhiseadusvastaseks ja tühistas selle, märkides muu hulgas, et riigisisese õiguse kohaldamine praktikas sidus pikaajaliste kokkusaamiste piirangute võimaluse hindamise sageli vahi all pidamise (jätkuva) põhjendatuse hindamisega (vt eespool punkt 49). EIK võtab arvesse ülalnimetatud Riigikohtu otsust ja sellest tulenenud riigisiseste õigusnormide muudatust.

106.Eeltoodud põhjendustele tuginedes leiab EIK, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld ei olnud esimese kaebaja puhul mõistlikult põhjendatud. See, et talle võimaldati lühiajalisi kokkusaamisi ja kontakti oma perekonnaga kirjade, pakkide ja telefonikõnede teel, ei muuda seda järeldust.

107.Eespool esitatud põhjendusi arvestades leiab EIK, et konventsiooni artiklit 14 koostoimes artikliga 8 on rikutud.

(ii) Teise kaebaja puhul

108.Teist kaebajat oli süüdistatud suures koguses narkootiliste ainete ebaseaduslikus käitlemises. Tal oli mitu varasemat karistust. Riigisisised kohtud pidasid vahi all pidamist vajalikuks, et takistada teda toime panemast edasisi narkootikumidega seotud süütegusid ja menetlusest kõrvale hoidumast. Riski, et teine kaebaja kahjustab kriminaalmenetlust, mõjutades tunnistajaid, arutati üksnes

kontaktide ja suhtluse lisapiirangute kontekstis, mille kehtestas prokuratuur ning mis tühistati 22. augusti 2012. aasta ja 16. detsembri 2013. aasta kohtuotsustega (vt eespool punktid 36–38).

109.EIK märgib, et kaebaja elukaaslane ei ole samas kriminaalasjas tunnustaja ega kaassüüdistatav ning teda ei kahtlustata üheski muus kuriteos osalevana. Pigem ilmneb Riigikohtu põhjendustest, et leiti, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld on teeninud eesmärki takistada kaebajat toime panemast edasisi kuritegusid üldiselt ning et risk, et ta avaldab kriminaalmenetluse läbiviimisele lubamatut mõju, oli (vähemalt pärast lisapiirangute tühistamist) seotud süüdistuse kui sellise laadiga (vt eespool punkt 44). Ei tuginetud ühelegi muule põhjusele, et põhjendada järeldust, et teise kaebaja elukaaslane oleks tõenäoliselt aidanud tal kriminaalmenetlust kahjustada.

110.EIK – isegi mööndes, et ilma järelevalveta pikaajalised kokkusaamised võivad tekitada teataval määral suuremat riski, et pereliikmeid veendakse abistama süüdistatavat kriminaalmenetluse takistamisel, võrreldes lühiajaliste kokkusaamiste ja muude suhtlusvahenditega – ei ole veendunud, et Riigikohus esitas käesolevas kohtuasjas piisavad põhjendused sellele, et teine kaebaja jäeti kogu tema vahi all viibimise ajal täielikult ilma sellistest kokkusaamistest. Ta märgib, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld jätkus pärast seda, kui kohtud olid järkjärgult tühistanud muud piirangud kontaktidele ja suhtlemisele, see tähendab ligikaudu üks aasta ja kümme kuud pärast seda, kui teisele kaebajale oli võimaldatud lühiajalisi kokkusaamisi, telefonikõnesid ja kirjavahetust oma perekonnaliikmetega (vt eespool punktid 35 ja 37). Lisaks ei selgitanud Riigikohus, kuidas eesmärk hoida ära see, et kaebaja paneb toime täiendavaid narkootikumidega seotud süüteguisid, põhjendas seda, et talle ei võimaldatud oma partneriga kooselamise eesmärgil kokkusaamisi. Riigisisises menetluses ei märgitud, et kaebaja partner oleks varem osalenud narkootikumidega seotud süütegudes või et ta oleks tõenäoliselt hakanud neis osalema oma partneri vahi all viibimise ajal.

111.Nagu esimese kaebaja puhul, märgib EIK, et Riigikohus ise möönis 2019. aastal – tunnistades vangistusseaduse § 94 lõike 5 põhiseadusvastaseks – puuduseid nimetatud normi toimimisel, kui riigisisese kohtu tegid otsuse vahistamise (jätkuva) põhjendatuse kohta (vt eespool punktid 49 ja 105).

112.Eeltoodud põhjendustele tuginedes leiab EIK, et pikaajaliste kokkusaamiste keeld ei olnud teise kaebaja puhul põhjendatud. Asjaolu, et tema pikaajaliste kokkusaamiste taotlus esitati alles tema vahi all pidamise hilisemas etapis, mil talle võimaldati lühiajalisi kokkusaamisi ja kontakti oma perekonnaga kirjade, pakkide ja telefonikõnede teel, ei muuda seda järeldust.

113.Seega on konventsiooni artiklit 14 koostoimes artikliga 8 rikutud.

III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

114.Konventsiooni artiklis 41 on sätestatud:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolli on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.”

A. Kahju

115. Esimene kaebaja nõudis mittevahalise kahju eest 20 000 eurot ja teine kaebaja 6000 eurot.

116. Riik väitis, et rikkumise avastamine ei ole iseenesest piisav põhjendus sellele, et kaebajad on kannatanud mittevahalist kahju. Riik väitis esimese kaebaja puhul, et tal olid olnud alternatiivsed viisid oma perekonnaga suhtlemiseks. Teise kaebaja puhul märkis riik, et ta oli taotlenud pikaajalist kokkusaamist alles lühikest aega enne kõnealuse keelu lõppu. Selle asemel jättis riik õiglase summa EIK otsustada.

117. EIK, võttes arvesse konventsiooni artikli 14 rikkumise laadi koostoimes artikliga 8, samuti kohtuasja konkreetseid asjaolusid ja kõnealuse keelu pikkust, peab asjakohaseks mõista esimesele kaebajale välja 5000 eurot ja teisele kaebajale 3000 eurot seoses mittevahalise kahju hüvitise ja võimalike maksudega, mis võidakse kaebajatele määrata.

B. Kulud

118. Märkides, et ta oli esindanud end riigisiseses menetluses ise, nõudis esimene kaebaja 4125 eurot kulude eest, mida ta kandis seoses kohtumenetlusega EIK-s.

119. Teine kaebaja nõudis 6004,20 eurot kulude eest, mida ta kandis riigisisestes kohtutes ja EIK-s.

120. Riik leidis, et summad on ülemäärased.

121. EIK praktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. Praeguses kohtuasjas peab EIK tema käsutuses olevaid dokumente ja eeltoodud tingimusi arvestades põhjendatuks mõista nõutud summad välja täies ulatuses.

C. Viivis

122. EIK peab kohaseks viivise määra sidumist Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääraga, mida suurendatakse kolme protsendipunkti võrra.

SELLEST LÄHTUDES KOHUS ÜHEHÄÄLSELT

1. otsustab kaebused liita;
2. tunnistab kaebused vastuvõetavaks;
3. leiab, et konventsiooni artiklit 14 koostoimes artikliga 8 on mõlema kaebaja puhul rikutud;
4. leiab,
 - (a) et vastustajariik peab maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad:

- (i) mittevaralise kahju eest esimesele kaebajale 5000 EUR (viis tuhat eurot) ja teisele kaebajale 3000 EUR (kolm tuhat eurot), millele lisanduvad kohaldatavad maksud;
 - (ii) kulude eest esimesele kaebajale 4125 EUR (neli tuhat ükssada kakskümmend viis eurot) ja teisele kaebajale 6004,20 EUR (kuus tuhat neli eurot ja kakskümmend senti), millele lisanduvad maksud, mis võidakse kaebajatele määrata;
 - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadelt maksta viivist määra järgi, mis vastab Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmäärale, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
5. jätab rahuldamata kaebajate ülejäänud õiglase hüvitise nõuded.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 29. märtsil 2022 kohtureeglite reegli 77 lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Olga Chernishova
Sekretäri asetäitja

Georges Ravarani
Esimees

LISA

Kaebajate loetelu:

Nr	Kaebuse nr	Kaebaja Sünniaasta Elukoht Kodakondsus	Esindaja
1.	7613/18	Tarko VOOL 1988 Võru Eesti	Margo PÕBO
2.	12222/18	Janek TOOMIK 1971 Jõgeva Eesti	Andi TUBIN